

ReFaB

Research on Foster care in Bulgaria

*Изследване на приемната грижа
в България*

Приемна грижа за деца със увреждания в България

Доклад за констатациите и препоръките от
проучване на опита на приемни родители

UNIVERSITY OF
BIRMINGHAM

E·S·R·C
ECONOMIC
& SOCIAL
RESEARCH
COUNCIL

Настоящият доклад е въз основа на анкетно проучване, проведено в периода 2021-2022 г. на опита и преживяванията на приемни родители, които се грижат за деца с увреждания в България.¹ Целта на документа е да представи констатациите и препоръките от изследването, за да са в помощ на практиката.

Докладът² е изготвен като част от дейностите по постдокторската стипендия за насърчаване на иновациите и въздействието „Импакт Акселерейшън Акаунт“ (‘Impact Acceleration Account’), с финансиране от Съвета за икономически и социални изследвания на Великобритания (Economic and Social Research Council, ESRC), по проект №: 1003413 със заглавие „РеФаБ: Изследване на приемната грижа в България“ (‘ReFaB’), за представяне и създаването на материали чрез съвместна изследователска работа на база констатациите и препоръките, изведени в оригиналното изследване.

Изказва се благодарност на д-р Лила Косиваки (от Бирмингамския университет), д-р Делия Поп (от фонд „Мечтата на Таня“) и Галина Бисет (от сдружение „Еквилибриум“) за техния преглед и коментари при изготвянето на доклада.

Автор:

Сара Тодоров

Педагогически институт,

Бирмингамски университет, Великобритания

Март 2023 г.

¹ Докторска дисертация: Todorov, S. (2023) *‘We had to change ourselves’: An interpretative phenomenological study on the experiences of foster parents of children with disabilities in Bulgaria*. Докторската дисертация е защитена през януари 2023 г. в Бирмингамския университет, Великобритания. За да получите публикуваната дисертация, моля използвайте следния имейл адрес: sarah.todorov@outlook.com.

² За цитиране на настоящия доклад: Todorov, S. (2023) *Foster care for children with disabilities in Bulgaria: Report on findings and recommendations from a research study on the experiences of foster parents*. Birmingham: The University of Birmingham, UK.

Съдържание

Съдържание.....	3
1. Резюме	5
2. Представяне на изследването.....	7
2.1 Обща информация и цел	7
2.2 Методология.....	8
3. Основни констатации	9
3.1 Обобщено представяне на констатациите.....	9
3.2 Експертност и ангажираност на приемните родители	9
3.2.1 Как един човек се учи да полага специални грижи	9
3.2.2 Как се определя от какъв вид грижи имат нужда децата	10
3.2.3 Осигуряване на надлежната грижа за децата в приемния дом	10
3.3 Ориентиране във взаимоотношенията и услугите.....	11
3.3.1 Потребността от подкрепящи взаимоотношения за приемните родители	11
3.3.2 Усещането у приемните родители за безсилие и безгласност.....	11
3.3.3 Възгледи на приемните родители по отношение на финансовите аспекти ...	11
3.3.4 Реинтеграция и биологични семейства	12
3.3.5 Отношения на приемните родители със социалните работници	12
3.4 Въздействието върху приемните родители на това да се грижиш за приемно дете с увреждания.....	12
3.4.1 Да си приемен родител трайно променя живота	12

3.4.2	Раздяла с приемните деца	13
3.4.3	Кое е повече, когато си приемен родител - стресът или ползите	13
4.	Препоръки.....	14
4.1	Препоръка 1: Увеличаване на достъпа до приемна грижа за деца с увреждания	14
4.2	Препоръка 2: Действия, насочени към начина, по който се възприема приемната грижа	14
4.3	Препоръка 3: Развиване на услуги за обучение и подкрепа.....	14
5.	Изводи.....	16
5.1	Как може да се насърчават повече приемни родители да поемат грижата за деца с увреждания?.....	16
5.2	Как може да се подобри подкрепата и обучението за приемни родители?.....	16
5.2.1	Подкрепа и обучение за действащи приемни родители	16
5.2.2	Подбор и обучение на приемни родители за полагане на грижи за деца с увреждания.....	17
5.3	Кои са основните области за развитие на приемната грижа за деца с увреждания в България?.....	18
5.4	Приложимост спрямо контекста на страната	18
5.5	Приложимост на изследването в контекста на Източна Европа.....	19
6.	Информация за проекта „ReFaB“ и материалите към него	20
6.1	Проект „ReFaB“	20
6.2	Материали, изготвени в резултат от проекта „ReFaB“	20
6.3	Отвъд проекта „ReFaB“: организации с дейност в тази област и полезни ресурси	22

1. Резюме

Настоящият доклад представя в обобщен вид анкетното проучване, посветено на развиващата се приемна грижа на деца с увреждания като форма на алтернативна грижа в семейна среда в контекста на деинституционализацията на грижата за деца (ДИ) в България. Наличните данни както от България, така и от региона в по-широк план за практиките в областта на приемната грижа за деца с увреждания от позицията на приемните родители са ограничени. За разлика от това има повече информацията от позицията на социалните работници и медицинските специалисти. Именно заради това се проведе настоящото анкетно проучване, с използването на качествени и тълкувателни методи, за по-добро осмисляне на практиките в приемната грижа на деца с увреждания в момента в страната, от гледната точка на приемните родители и за очертаване на посоки за бъдещото развитие на приемната грижа като форма на алтернативна грижа, базирана в семейството.

В рамките на изследването в една област на България се направи допитване до приемни родители, грижещи се за деца с увреждания, за да се установи техният опит и преживявания. На участниците се зададоха въпроси в следните аспекти: 1) как са станали приемни родители на дете с увреждания; 2) как изглежда тяхното ежедневие; 3) каква подкрепа получават и каква подкрепа биха желали да получават; 4) какви предизвикателства срещат; 5) взаимодействието им със системата за здравни грижи и образователната система; и 6) мотивацията им да продължат да са приемни родители, а в случаите, в които са се отказали – причините да го направят. Данните са анализирани по метода, наречен „Интерпретативен феноменологичен анализ“ (ИФА, на англ. „Interpretative Phenomenological Analysis“), при което първо се прави анализ на индивидуално ниво, след което констатациите се съпоставят за всички случаи.

В резултат на процеса на анализ на данните се оформиха три тематични групи съдържащи констатации. Първата категория е наречена „Експертност и ангажираност“ и разкрива общото преживяване на приемните родители, докато развиват експертност като такива и силно чувство на ангажираност спрямо приемните деца. Втората тематична категория, „Ориентиране във взаимоотношенията и услугите“ визира споделеното преживяване на приемните родители, свързано с ориентирането в контекста на професионалните отношения като приемни родители и достъпа до здравни и образователни услуги за децата. Третата тематична група е наречена „Лично въздействие“. Тук се разглежда комбинираният ефект лично за анкетираните на това да си приемен родител изобщо и в частност да си приемен родител на дете с увреждания.

На базата на тези констатации са изведени три препоръки за изменение на практиките в областта на приемната грижа за деца с увреждания в България. Първата е във връзка с необходимостта от спешно разширяване на достъпа до приемна грижа за деца с увреждания, за да се предотвратява настаняване в резидентна грижа и за да се осигуряват алтернативни форми на грижа в семейна среда за деца, които вече се отглеждат в резидентни условия. Втората препоръка касае промяната на възприятията и нагласите спрямо приемната грижа и приемните родители. Третата препоръка е за развитие на услуги за ефективна подкрепа за приемните родители.

В светлината на тези констатации се правят изводи по следните въпроси: 1) как по-активно да се насърчават приемните родители да поемат грижата за деца с увреждания; 2) как да се разработва обучение и подкрепа за приемни родители; 3) как да се подбират приемни родители за грижа за деца с увреждания; и 4) приложимостта на това изследване в контекста на по-мощни инициативи за ДИ в България и Източна Европа.

В края на доклада са посочени материали и ресурси, които могат да се използват за широко популяризиране на посланието на настоящото изследване.

2. Представяне на изследването

2.1 Обща информация и цел

Приемната грижа представлява форма на алтернативна грижа, която е базирана в семейството. Този тип грижа се среща все по-често в България в резултат на политиката за ДИ на грижата за деца.³ С оглед намаляване броя деца, настанени в институции, се разви система за приемна грижа чрез проекта „Приеми ме“ в периода 2015-2021 г.⁴ Статистическите данни, публикувани от Агенцията за социално подпомагане (държавният орган, в чийто ресор е приемната грижа в страната) сочат, че към края на 2022 г. общият брой деца в приемна грижа в България е 1593, а този на регистрираните приемни родители е 1892 (не всички от които активно работят като приемни родители).⁵

Децата с увреждания са една от групите деца в страната, които са най-уязвими и в риск да бъдат лишени от родителска грижа и съответно институционализирани.⁶ На децата с увреждания обаче често се гледа като неподходящи за настаняване в приемна грижа.⁷ Настоящото проучване е посветено именно на този въпрос, а целта му е да допринесе за по-добро осмисляне на практиките в момента в областта на приемната грижа за деца с увреждания в страната. Чрез изследване на съществуващите практики при приемната грижа за деца с увреждания се търсят начини за подпомагане на развитието на приемната грижа и други видове грижа в семейна среда, за да може повече деца да бъдат отглеждани именно в такива условия, а не в институции.

³ Министерски съвет (2010 г.) Национална стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“, Министерство на труда и социалната политика, на адрес: <https://www.mlsp.government.bg/eng/deinstitutionalisation-of-child-care> (посетено на 29 декември 2022 г.)

⁴ Национална мрежа за децата (НМД) (2021 г.) „Българите стават приемни родители само срещу заплащане“, НМД, 15 февруари 2021 г., на адрес: https://nmd.bg/balgarite-stavat-priemni-roditeli-samo-sreshtuzaplashtane/?utm_source=newsletter_202107bg&utm_medium=email&utm_campaign=NewsletterBG (посетено на 30 декември 2022 г.).

⁵ Агенция за социално подпомагане (2022 г.) „Основни направления по закрила на детето - Приемна грижа“, на адрес: <https://asp.government.bg/bg/deynosti/zakrila-na-deteto/osnovni-napravleniya-priemna-grizha/?highlight=%d0%bf%d1%80%d0%b8%d0%b5%d0%bc%d0%bd%d0%b0%20%d0%b3%d1%80%d0%b8%d0%b6%d0%b0>

⁶ Kriviradeva, B. (2014) 'Development of alternative forms for care and upbringing of children without parents in Republic of Bulgaria', *Social Education - The Czech journal for socioeducational theory and research*, 2 (1), стр. 100-108.

⁷ Bilson, A. and Markova, G. (2007) 'But you should see their families: Preventing child abandonment and promoting social inclusion in countries in transition', *Social Work and Social Sciences Review*, 12 (3), стр. 57-78.

2.2 Методология

Настоящото проучване залага на качествени методи за по-дълбоко осмисляне на опита и преживяното („преживенческият аспект“) от хора, отглеждащи като приемни родители деца с увреждания в страната. Целта на изследването е:

- 1) Намирането на начини за мотивиране на все повече приемни родители, които да се грижат за деца с увреждания.
- 2) Подобряването на подкрепата и обучението за приемни родители на деца с увреждания.
- 3) Определянето на области, в които е необходимо развитие на услугите по приемна грижа за деца с увреждания в страната.

Два са главните изследователски въпроса в проучването:

1. Какъв е опитът и преживяванията на приемните родители, които се грижат за деца с увреждания в България?
2. Как опитът и преживяното от приемните родители може да послужи за основа за формулиране на предложения за промени в услугите и практиките в приемната грижа за деца с увреждания в страната?

В периода юни-декември 2021 г. се проведеха задълбочени полуструктурирани интервюта с шестима приемни родители от една област в България (за запазване на анонимността на анкетираните областта не ще бъде посочена). Участниците имат опит с отглеждането на поне едно дете с увреждания. На участниците бяха задавани въпроси за: 1) ежедневието им на приемни родители за дете с увреждания; 2) получената от тях подкрепа и обучение; 3) тяхната мотивация за полагане на грижи за деца с увреждания; и 4) опита и преживяванията им във връзка с услугите, свързани с ролята им на приемни родители. Събраните данни са анализирани с прилагане на подхода „Интерпретативен феноменологичен анализ“ (ИФА, на англ. „Interpretative Phenomenological Analysis“)⁸, в резултат на което са изведени три тематични категории с общо 11 подтеми. Проучването е одобрено във връзка с етичните критерии от Комисията по етика към Бирмингамския университет (ERN_20-0837).

⁸ Smith, Flowers and Larkin (2022) Interpretive Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research. 2nd edn. SAGE.

3. Основни констатации

3.1 Обобщено представяне на констатациите

Констатациите са организирани в три главни тематични категории, което позволява по-добро осмисляне на живота и преживяванията на приемните родители, полагащи грижи за деца с увреждания.

- Тематичната категория, наречена **„Експертност и ангажираност“** разкрива общото преживяване на приемните родители, докато развиват експертност като такива и силно чувство на ангажираност спрямо приемните деца.
- Тематичната категория **„Ориентиране във взаимоотношенията и услугите“** визира споделеното преживяване на приемните родители, свързано с ориентирането в контекста на професионалните отношения като приемни родители и достъпа до здравни и образователни услуги за децата.
- Третата тематична група е наречена **„Лично въздействие“**. Тук се разглежда личното въздействие на преживяванията върху анкетираните, свързани с това да си приемни родител изобщо и в частност да си приемни родител на дете с увреждания.

3.2 Експертност и ангажираност на приемните родители

Констатациите открояват важната роля на приемните родители в отглеждането на децата, специалната грижа, която полагат за деца с увреждания и отговорността, която произтича от това.

3.2.1 Как един човек се учи да полага специални грижи

- Анкетираните разказват за **начините, по които са усвоили способности да полагат специален тип грижа** за приемните деца.
- Нито един от участниците не е преминал **официално организирана или допълнителна подготовка**, откакто са приемни родители.
- Един от участниците посочва, че „не помни някой някога да ги е обучавал на нещо“.
- **Участниците разчитат на опит от миналото, за да се справят с новите предизвикателства**, свързани с грижите за техните приемни деца.

- Развиването на специални умения за грижи за деца с увреждания става чрез **неформални взаимодействия и наблюдение** от специалисти.

3.2.2 Как се определя от какъв вид грижи имат нужда децата

- Участниците разбират, че **децата с увреждания имат потребност от специален вид грижи**, но и че това може да бъде осигурено в приемното семейство.
- Участниците **са променили своя начин на мислене** относно това какво е „типично“ и са се научили да приемат различията на децата.
- Един участник описва как *„всяко дете расте по различен начин, схваща нещата по различен начин, вижда нещата по различен начин...“* и споделя мнение, че не е нужно да караме всички деца да постигат ключовите етапи в развитието, а да им позволим **да напредват със свое собствено темпо**.
- Участниците осъзнават нуждата всички деца **да имат трайна и системна фигура на родител**.
- Грижата в **центрове за резидентни услуги не се възприема като задоволителна и адекватна** за деца с увреждания. На грижата в приемно семейство се гледа като на **по-подходяща за посрещане на потребностите на децата**.

3.2.3 Осигуряване на надлежната грижа за децата в приемния дом

- Осигуряването на специални грижи включва **консултации със специалисти** и установяване на рутинни практики и режим за подкрепа на децата.
- Някои участници споделят, че **невинаги е лесно да получат нужната помощ** от специалисти за своето приемно дете. По думите на един от респондентите да се застъпваш за нуждите на детето е като да се **„бориш с вятърни мелници“**.
- Според участниците невинаги вземаните решения, касаещи децата, са в техен най-добър интерес, поради което считат, че **част от тяхната роля е именно да се борят за осигуряване на висшия интерес на детето**.
- Участниците приемат **много отговорно медицинските потребности на децата** и **искат по-солидно обучение и подготовка** как да се грижат за деца със специални здравни проблеми.

3.3 Ориентиране във взаимоотношенията и услугите

Констатациите открояват преживяванията на приемните родители в контекста на важните взаимоотношения и ключови услуги, свързани с отглеждането на приемни деца с увреждания.

3.3.1 Потребността от подкрепящи взаимоотношения за приемните родители

- Според констатациите приемните родители разчитат на **практическата и емоционалната подкрепа** от страна на роднини, приятели, колеги и благотворителни/неправителствени организации. Тези лични мрежи за подкрепа са важни, за да могат приемните родители да продължават да се грижат за децата и за предотвратяването на професионално прегаряне („бърнаут“).
- Участниците **са разочаровани от подкрепата, оказвана им от професионалистите**, и понякога се е налагало да търсят съвет от лица без надлежната квалификация.
- Участниците подчертават необходимостта от предоставяне на **официални услуги за подкрепа, за да могат да продължат да са приемни родители.**

3.3.2 Усещането у приемните родители за безсилие и безгласност

- Констатациите сочат, че приемните родители се усещат безсилни по отношение на **сигурността на работата си, трудовите си права и периодите между приемането на деца.**
- Приемните родители често **се чувстват нечути**, въпреки че толкова добре познават приемните си деца и могат да дадат предложения за грижата и бъдещето им.

3.3.3 Възгледи на приемните родители по отношение на финансовите аспекти

- Участниците **си дават сметка, че другите могат да имат отрицателно отношение спрямо тях**, считайки ги за хора, които са мотивирани единствено от материалния аспект и „гледат само парите“, като активно се борят срещу това отношение.
- Някои от участниците признават, че за тях да **предоставянето на приемна грижа е най-вече работа**, като казват, че всеки трябва да работи нещо.
- **Алтруистичният мотив** преобладава сред всички анкетиранни.

3.3.4 Реинтеграция и биологични семейства

- **Не всички участници са наясно със своята роля за реинтеграцията на** децата с техните биологични родители, като някои от анкетираните са имали разстройващи преживявания в този процес.
- Като цяло **преобладава предпочитанието децата с увреждания да бъдат осиновени**, вместо реинтегрирани.

3.3.5 Отношения на приемните родители със социалните работници

- Участниците споделят за **фрагментирани взаимоотношения** със социалните работници, с усещането, че последните влагат по-малко в този план и се концентрират повече върху административните задачи.

3.4 Въздействието върху приемните родители на това да се грижиш за приемно дете с увреждания

Констатациите разкриват, че личното въздействие върху приемните родители не се свежда единствено до негативи; за личния им живот има и положителни ефекти заради грижата за деца с увреждания.

3.4.1 Да си приемен родител трайно променя живота

- Благодарение на приемната грижа животът на приемните родители **неочаквано се изпълва**, като участниците споделят, че децата връщат радостта в дома.
- Участниците могат **да използват по различен начин и да усъвършенстват родителските умения**, които са усвоили, отглеждайки своите биологични деца, което носи удовлетворение и осмисля живота им.
- За някои от анкетираните да се грижиш за деца с увреждания е **привилегия и възможност** да допринесат към живота на децата, които наистина се нуждаят от тяхната грижа и това ги кара отново да се чувстват полезни.
- Благодарение на приемната грижа приемните родители променят **нагласите си за това какво е да се живее с увреждане**, като биват стимулирани да откриват нови интереси и занимания. Някои споделят, че са **израснали духовно и интелектуално** в резултат на приемното родителство.

3.4.2 Раздяла с приемните деца

- **Най-голямото предизвикателство** за приемните родители е **раздялата** с децата с приключването на срока на настаняването на децата.
- **Приемането на нови деца може да е сложно и разтърсващо преживяване**, особено за деца с комплексни потребности. Насоките и подкрепата от професионалисти помага за справяне с тези чувства.
- За отделните приемни родители, но и за техните близки, които активно са участвали в полагането на грижи за децата, неведението за това как са те или получаването на новини за тях е **източник на притеснение и стрес**.

3.4.3 Кое е повече, когато си приемен родител - стресът или ползите

- Констатациите показват, че участниците **си дават сметка за стреса**, който приемната грижа носи.
- Въпреки това обаче споделят, че **ползите и позитивите от отглеждането на деца, които се нуждаят от семейна грижа са повече** от трудностите и неудобствата, които произтичат от това.

4. Препоръки

Опитът и преживяванията на приемните родители, участвали в настоящото проучване, служат за основа за следните предложения за промени на услугите и практиките в областта на приемната грижа за деца с увреждания в България. Предвид резултатите, изложени по-горе, могат да се дадат следните препоръки.

4.1 Препоръка 1: Увеличаване на достъпа до приемна грижа за деца с увреждания

Препоръката е да се осигури по-широк достъп до приемна грижа за деца с увреждания, като се започне от развиване на **професионално разбиране за важността на грижата за деца в семейна среда**, в т. ч. за деца с увреждания.

4.2 Препоръка 2: Действия, насочени към начина, по който се възприема приемната грижа

Залог за разширяването и усъвършенстването на приемната грижа е **припознаването**, както сред обществото като цяло, така и в професионалните среди, **на значимостта на работата на приемните родители и жертвите, които понякога изисква тя**. С промяна на наратива за приемната грижа и мотивацията у приемните родители **ще се привлекат и повече желаещи да станат част от техните редици и да се грижат за деца с увреждания**, а за настоящите приемни родители ще е по-лесно да продължат да се изявяват като такива.

4.3 Препоръка 3: Развиване на услуги за обучение и подкрепа

От позицията на приемните родители в това проучване, **степената на подкрепа, която те получават, пряко се отразява на грижата, която са в състояние да полагат**. За да могат приемните родители да се чувстват подготвени да приемат деца с увреждания, те трябва да получават **специализирано и системно обучение, така че по-добре да посрещат медицинските и терапевтичните потребности на децата**. Приемни родители трябва да **повишават своята квалификация и умения** като такива. По този начин техният брой ще расте, а заедно с това и капацитетът да приемат деца с редица потребности.

Също така приемните родители имат нужда от **позитивни, основани на сътрудничество отношение със социалните работници и другите специалисти**. Чрез подобряване на взаимодействието между всичките участници в системата за приемна грижа ще се подобри и нейното качество в страната. За целта **следва да се създават и възможности реално да бъде чуто гласът на приемните родители**. Това не трябва да е формално, а да се насърчават форуми с **полезно и приложимо съдържание**, като се отчита и се черпи пряко от експертността, опита и близкото познаване, което приемните родители имат за децата, за които се грижат.

5. Изводи

Въз основа на настоящото проучване се правят изводи относно: 1) начините по-активно да се насърчават приемните родители да приемат деца с увреждания; 2) подкрепата и обучението, от което имат нужда приемните родители; 3) основните области за развитие на приемната грижа за деца с увреждания; и 4) приложимостта на това изследване в контекста на България и извън нея.

5.1 Как може да се насърчават повече приемни родители да поемат грижата за деца с увреждания?

- В страната следва да се популяризират **положителните аспекти на приемната грижа**, за да има по-масово разбиране за тях.
- Приемната грижа може да донесе положителни промени в живота: като приемен родител човек може направи **ценен принос в живота на децата** и да помогне на най-нуждаещите се.
- Приемайки деца с увреждания, хората променят отношението си към това какво е да се живее с увреждане. Една от **ползите в дългосрочен план е, че ще се намали трайната стигматизация, свързана с наличие на увреждане** в България.

5.2 Как може да се подобри подкрепата и обучението за приемни родители?

Настоящото проучване установява от каква подкрепа и обучение имат нужда действащи приемни родители, които вече имат опит с грижа за деца с увреждания и в него се дават препоръки за подбора, обучението и подкрепата за потенциални приемни родители за деца с увреждания.

5.2.1 Подкрепа и обучение за действащи приемни родители

- Слабостите по отношение на подкрепата касаят **насоките при взимането на решения от медицински характер и помощ за транспорта и цялостната организация**, когато детето има нужда от операция или записан час при специалист.

- Приемните родители призовават за осигуряване на гъвкави възможности за **заместваща грижа**, така че да могат да ползват такава помощ, когато се налага в ежедневието им на обгрижващи деца с увреждания.
- Участниците посочват необходимостта от **психологическа подкрепа** от лице, различно от техния социален работник.
- Приемните родители имат нужда от обучение за **умения за общуване и подпомагане на отношенията** с биологичните родители на децата.

5.2.2 Подбор и обучение на приемни родители за полагане на грижи за деца с увреждания

- За да могат да се грижат за деца с увреждания, приемните родители трябва да са **подготвени да учат от специалистите и да адаптират своя родителски подход** съобразно съветите на професионалисти.
- Приемните родители имат нужда **специализирано и системно обучение** за разбиране на **травмата от детството** и да получават практически насоки за грижи за деца, преживели травма.
- Приемните родители следва да отчитат **обстоятелствата, при които е отглеждано детето, преди да дойде при тях и необходимостта да трупа жизнен опит**. На наличието на увреждане не трябва да се гледа като на пречка, която ограничава детето в този план; вместо това приемните родители следва да търсят начини за **преодоляване на трудностите**, така че **децата да могат да се радват на добро и пълноценно детство**.
- Необходимо е припознаване на нуждата от **индивидуална, комплексна грижа**, както и готовност за развитие на индивидуален подход спрямо грижата за деца с увреждания.
- Трябва да има акцент върху **ефективната комуникация** между приемните родители и социалните работници.
- Приемните родители следва **да са отворени за системно обучение** за целия срок, докато са приемни родители, за да **повишават-увеличават** постоянно своите умения.

5.3 Кои са основните области за развитие на приемната грижа за деца с увреждания в България?

- Настаняването в приемна грижа в **селските райони** може да е **успешно** за деца с увреждания, но приемните родители посочват нуждата от **помощ за транспорт**, когато живеят извън градовете.
- Необходимо е **функциите** и отговорностите както на **приемните родители, така и на социалните работници** при предоставянето на приемната грижа като услуга да се дефинират и артикулират по-ясно, а очакванията да се прецизират.

5.4 Приложимост спрямо контекста на страната

Предметът на настоящото проучване е приемната грижа в България, като се представя задълбочен поглед върху опита и преживяванията на малка група приемни родители от една област в страната. Не се пренебрегва фактът, че има и различия в споделеното от приемните родители. В този смисъл изследването служи като **трамплин за по-нататъшна важна работа в теоретичен план и за обогатяване на корпуса от знания за приемната грижа в България**. Така например допълнително трябва бъдат изучени **конкретните контекстуално обусловени потребности** на приемните родители на деца със специални увреждания и **опитът и преживяванията, свързани с образованието** на децата, настанени в приемна грижа.

В същото време констатациите от изследването не са сведени само до по-добро осмисляне на начините за развитие на приемната грижа. Те са приложими и спрямо потребностите от **подкрепа на биологичните родители на децата с увреждания**. Констатациите от настоящото проучване могат да се използват за **предотвратяване на разделянето** на деца от родните им семейства чрез по-дълбоко вникване в следните въпроси 1) **начини за подкрепа** биологичните родители; 2) **начини, по които родителите усвояват умения и експертност и необходимото за целта насочване**; и 3) **видове услуги**, от които имат потребност биологичните родители в ролята им на полагащи грижи в дългосрочен план, като например заместващата грижа.

5.5 Приложимост на изследването в контекста на Източна Европа

При все че темата на настоящото изследване е основно приемната грижа за деца с увреждания в България, резултатите от него са приложими и в по-широк контекст, извън този в страната. Необходимостта от разгръщане на приемната грижа е универсално валидна и за други държави от същия географски регион. Важните аспекти, които се извеждат от изследването и които са приложими в контекста на други страни, включват:

- 1) **Значението на подкрепящите взаимоотношения** за приемните родители за насърчаване на качествена приемна грижа.
- 2) **Влиянието на обществените нагласи** спрямо приемната грижа върху начина, по който приемните родители възприемат своята роля.
- 3) **Необходимостта от системно обучение** за повишаване на уменията на приемните родители и осигуряването на повече възможности за настаняване на деца с увреждания в приемни семейства, в подходящия вид и момент.
- 4) **Ценният принос** на приемните родители за **деинституционализацията**.
- 5) Припознаването на приемните родители като носители на **умения, експертност и дълбоко познаване** на приемните деца. Те са „експертите на база ежедневния опит“, чиито усилия и труд **обхващат целия континуум „грижа и работа“**. Това означава, че невинаги се отдава дължимото на качеството на работата на приемните родители.
- 6) Приемните родители са в добра позиция **да дават ценни съвети за това каква би била най-подходящата грижа за детето**, след като то излезе от тяхната опека, по силата на това, че едва ли друг познава детето толкова добре, колкото те.

Гореизброените области разкриват важни насоки за съображенията, които следва да бъдат отчитани от държавите при работата за ДИ и разработването на модели на алтернативна базирана в семейството грижа, като приемната грижа.

6. Информация за проекта „ReFaB“ и материалите към него

6.1 Проект „ReFaB“

Проектът „РеФаБ: Изследване на приемната грижа в България“ (‘Research on Foster Care in Bulgaria – ReFaB’) е за изследване на въздействието и е в рамките на постдокторската стипендия за насърчаване на иновациите и въздействието „Импакт Акселерейшън Акаунт“ (‘Impact Acceleration Account’), с финансиране от Съвета за икономически и социални изследвания на Великобритания (Economic and Social Research Council, ESRC). Целта на проекта е да се предоставят основани на доказателства материали (изготвени в съответствие със строго издържани научни методи) за експерти, страни, отговарящи за формулиране на политики, социални работници и приемни родители, за да се насърчава развитието на приемната грижа за деца с увреждания. Освен настоящия доклад по проекта са изготвени следните материали: 1) прегледни инфографики; 2) видеоматериал, представящ по достъпен начин констатациите; 3) епизод подкаст, посветен на грижата за деца с увреждания в България; 4) запис на проведен уебинар; и 5) видеоанимация за ролята на приемните семейства за грижата за деца, за които не се полага родителска грижа.

Материалите са изготвени съвместно с редица специалисти, работещи в областта на изследването и практикуването на приемната грижа и разработването на политики за нея. По-долу са дадени препратки към съответните организации и материали.

6.2 Материали, изготвени в резултат от проекта „ReFaB“

- **Уебсайт на проекта на Бирмингамския университет:** Допълнителна информация за изследователя и научната дейност може да бъде намерена на страницата на Бирмингамския университет тук: <https://www.birmingham.ac.uk/schools/education/departments/disability-inclusion-special-needs/resources/bulgarian-foster-carers-of-children-with-disabilities.aspx> (молим да отбележите, че съдържанието е само на английски и български език).
- **Видеоанимация:** „Пъзелът на приемното семейство“. Краткият видеоклип е вдъхновен от настоящото изследване и по-специално е за да представи нагледно да препоръка 2 от настоящия доклад (раздел 4.2). Материалът представлява професионална видеоанимация за предназначението и целите на приемната грижа

и важната роля на приемните родители в България. Тук можете да гледате видеото на български език: <https://youtu.be/imiryfoXNT0>

- **Видео с констатациите:** Видеото съдържа в обобщен вид констатациите и препоръките на настоящото проучване. Предназначено е да запознае зрителя по достъпен и интригуващ начин с изследването и може да се гледа на български или на английски. Препратка към видеото: <https://youtu.be/PRLMHwJIAGw>
- **Изследователски блог:** В рамките на проект „ReFaB“ се създаде изследователски блог с редица ресурси и материали, свързани с проучването. Можете да прочетете [те](https://medium.com/@todorovsarah) блога тук: <https://medium.com/@todorovsarah>
- **Инфографики:** Онагледяването на резултатите от изследването помага за бързо и лесно запознаване с констатациите и препоръките в него. Инфографиките могат лесно да бъдат споделяни и са както на български, така и на английски език.

Инфографиките на английски могат да бъдат намерени на адрес:

<https://medium.com/@todorovsarah/refab-project-infographics-english-c2329445c025>

Инфографиките на български могат да бъдат намерени на адрес:

<https://medium.com/@todorovsarah/refab-project-инфографики-български-език-f3f4361c42>

- **Запис на уебинара:** На 16 февруари 2023 г. се проведе уебинар с домакин „Ноу-хау център за алтернативна грижа за деца“. Посветен е на проблематиката на приемната грижа за деца с увреждания. Записът на събитието може да бъде намерен тук в YouTube, както следва.

За видео на английски: <https://www.youtube.com/watch?v=VmuHlapqyRg>

За видео на български: <https://www.youtube.com/watch?v=18ZxPHIBI4I&t=2073s>

- **Подкаст ‘ReFaB Conversations’ („ReFaB разговори“):** Подкастът „ReFaB разговори“ е посветен на актуални въпроси, свързани с приемната грижа в България, в т. ч. грижата за деца с увреждания. Неговата цел е да представи пред една по-широка аудитория важни аспекти, касаещи развитието на приемната грижа в страната. Сред гостите са Галина Бисет (сдружение „Еквилибриум“), Бисер Спиров (фондация „Лумос“) и Евгения Тонева („Ноу-хау център за алтернативна грижа за деца“).

Подкастът е записан на английски и може да бъде намерен тук (<https://youtu.be/jimiryfoXNT0>) със субтитри на български език, или да бъде слушан като аудио съдържание тук: <https://youtu.be/jimiryfoXNT0>

6.3 Отвъд проекта „ReFaB“: организации с дейност в тази област и полезни ресурси

- **„Ноу-хау център за алтернативна грижа за деца“** е изследователски център към Нов български университет. Центърът има свой уебсайт и издава редовно бюлетин с информация за уебинари и събития, доклади от различни проучвания, възможности за участие в проекти на центъра и новости от областта на алтернативната грижа за деца в България. Посетете техния уебсайт и се абонирайте за бюлетина тук: <https://knowhowcentre.nbu.bg/>
- **„Национална мрежа за децата“** е обединение на организации, които работят за насърчаването, защитата и спазването на правата на детето. Те редовно публикуват полезна информация, посветена на децата и проблематиката на децата в страната и за различни важни събития за общността, която е ангажирана в тази сфера. Посетете техния уебсайт: <https://nmd.bg/>
- **Националната асоциация за приемна грижа** е сдружение на приемните родители в България. За повече информация посетете: www.napg.eu
- **„Надежда и домове за децата“** е организация, която работи за спирането на институционализацията на деца. Организацията публикува редовно доклади, блогове и статистически данни за състоянието на алтернативната грижа в редица европейски държави. Дейността на екипа на „Надежда и домове за децата – клон България“ е насочена конкретно за страната. Повече информация за работата на организацията в България можете да намерите на: <https://www.hopeandhomes.org/what-we-do/where-we-work/bulgaria/>
- **Сдружение „Еквилибриум“** е българско сдружение с нестопанска цел, което развива активна дейности в областта на алтернативната грижа за деца в България, с особен акцент върху насърчаване на семейната грижа за деца с увреждания. Повече информация може да бъде намерена на техния уебсайт: <https://eq-bg.org/en/>

Правата върху настоящият доклад се притежават от Бирмингамския университет. За възпроизвеждане на части от него позоваването следва да е:

Todorov, S. (2023) *Foster care for children with disabilities in Bulgaria: Report on findings and recommendations from a research study on the experiences of foster parents*. Birmingham: The University of Birmingham, UK.